

УДК: 159.9

© Верещинська Я.В., 2016 р.
orcid.org/0000-0002-8041-9340

Я.В. Верещинська
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті розглянуто соціально-перцептивні особливості особистості психолога. Представлені етапи програми розвитку соціально-перцептивної компетентності особистості майбутнього психолога, а також результати перевірки ефективності запропонованої програми. Показано, що програма включає три етапи: мотиваційний, соціально-перцептивний та естетично-перцептивний, які передбачають розвиток соціального та емоційного інтелекту, рефлексивності та ролі компетентності.

Ключові слова: соціально-психологічні фактори естетичного сприйняття зовнішності, соціально-перцептивна компетентність, рефлексивність, рольова компетентність, соціальний інтелект, емоційний інтелект.

Я.В. Верещинская РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ПЕРЦЕПТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА

В статье рассмотрены социально-перцептивные особенности личности психолога. Представлены этапы программы социально-перцептивной компетентности личности будущего психолога, а также результаты проверки эффективности предложенной программы. Показано, что программа включает три этапа: мотивационный, социально-перцептивный и эстетически-перцептивный, которые предусматривают развитие социального и эмоционального интеллекта, рефлексивности и ролевой компетентности.

Ключевые слова: социально-психологические факторы эстетического восприятия внешности, социально-перцептивная компетентность, рефлексивность, ролевая компетентность, социальный интеллект, эмоциональный интеллект.

Ya.V. Vereschinska DEVELOPMENT OF SOCIAL AND PERCEPTUAL COMPETENCE OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST

The article deals with the social and perceptual characteristics of personality of psychologist. The stages of the program of social and perceptual competence of the future psychologist, and the results of testing the effectiveness of the proposed program are shown. It is shown that the program consists of three stages: motivational, social-perceptual and aesthetic perceptual, which include the development of social and emotional intelligence, role competence and reflexivity.

Keywords: social and psychological factors of aesthetic perception of appearance, social and perceptual competence, reflexivity, role competence, social intelligence, emotional intelligence.

Актуальність дослідження. Сучасні вимоги психологічної практики вимагають від особистості психолога високого рівня розвитку його соціально-перцептивної компетентності. Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасні стандарти компетентності психолога з одного боку визначають необхідність у розвитку його соціально-перцептивних, соціально-інтелектуальних та естетично-перцептивних здатностей, а з іншого боку ця проблема залишається маловивченою у психологічній теорії та практиці.

Психологічні дослідження та існуючі концепції досить успішно роз'яснюють роль та місце естетичного сприйняття зовнішності в спілкування та міжособистісній взаємодії. Естетичне сприйняття зовнішності постає провідним елементом під час соціальної перцепції, а категорії краси та фізичної привабливості суттєво впливають як на емоції, так і на судження осіб, які сприймають інформацію. Вагому роль варто відвести соціальним ефектам та закономірностям, особливо яскраво постає гало-ефект, в результаті чого відбувається спотворення нашого сприйняття, тобто відбувається перетворення образів в конкретні стереотипи, які впливають на подальшу взаємодію.

Міра наукової розробки проблеми. Проблематику професійної підготовки психолога розглянуто П.П. Горностаєм, Т.М. Даниловою, Н.М. Дуднік, Т.В. Жванією, А.Є. Книш, Л.М. Кобильником, М.О. Коцем, Н.Ф. Литовченко, О.В. Літвіною, Л.В. Логіною, О.О. Міненко, Л.В. Мовою, В.Г. Панком, Н.І. Пов'якель, Л.П. Скорич, І.Г. Тимошуком, О.Л. Туриніною, Б.В. Хомуленком, Н.В. Чепелевою та ін.

Зміст розвивальної програми включав розробки у галузі соціальної психології та психології краси вітчизняних та російських авторів (О.О. Бодальов, І.М. Сеченов, В.О. Барабаншиков, В.О. Лабунська, К.С. Лисецький, О.А. Лупенко, О.А. Нікітіна, К.І. Фоменко, Н.І. Халдєєва, Л.А. Хрисанфова та інших), а також напрацювання західних вчених (В. Суемі, А. Фернхейм, Д.Ланглуа, К.Діон, А.Хергович, Б.Ебнер, С. Гатманн, А. Відерманн, П. Преглеф, М. Міксдей-Шима, К. Добнер, В. Рейтмайр, І. Шапцирер, К. Тифенбахер, І. Мюллер, Ш. Шустер, К. Бородайкевич, Б. Герліх, М. Шнек, Н.Томас, Б. Кілборн та ін.).

Методологічні засади розвитку естетичного сприйняття взяті у Д.Н. Абрамян, Р. Арнхейма, М. Дессуара, М.С. Кагана, О.О. Леонтєва, А. Маслоу, Е. Ноймана, В.В. Найчук, П.Я. Якобсона, Р. Ингардена, Ю.А. Шрейдера та ін.

Мета дослідження – створити та експериментально перевірити ефективність програми розвитку соціально-перцептивної компетентності особливостей особистості майбутнього психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічну основу розвивальної програми складають методи психологічного впливу, які базуються на активних методах групової роботи при використанні специфічних форм подачі знань. Програма спрямована на здобуття умінь та навичок, що сприяють розвитку соціально-перцептивної компетентності майбутнього психолога, його соціального інтелекту, рефлексивності та рольової компетентності.

Зміст та завдання програми розвитку соціально-перцептивної компетентності особистості психолога розкриваються у наступних етапах роботи психолога.

Мотиваційний етап. Мета етапу – забезпечити позитивну мотивацію до участі в розвивальній програмі. На першій стадії цього етапу було забезпечено позитивну мотивацію до участі в розвивальній програмі через ознайомлення з її метою та змістом. На цьому етапі були впроваджені вправи, спрямовані на ознайомлення учасників один з одним та правилами роботи у групі. Друга стадія передбачала забезпечення позитивної мотивації до участі в розвивальній програмі через ознайомлення з мотивацією керівника розвивальної програми, що спричинила її створення та впровадження.

Соціально-перцептивний етап розвивальної програми мав за мету розвиток компонентів соціально-перцептивної компетентності [1]. На першій стадії було забезпечено розвиток структурних характеристик соціально-перцептивної компетентності: повноти, точності, об'єктивності сприйняття і здатності спрогнозувати зміни психологічних характеристик спільності. Друга стадія сприяла розвитку соціального та емоційного інтелекту майбутніх психологів. Третя стадія забезпечувала розвиток рефлексивності особистості майбутніх психологів.

Естетично-перцептивний етап передбачав розвиток естетичного компоненту у соціальному сприйнятті і реалізувався на наступних стадіях, визначених у відповідності до психологічних складових естетичного сприйняття [4]: на першій, перцептивній, майбутні психологи вивчали особливості власного естетичного компоненту соціально-перцептивної компетентності та міру його відповідності основним закономірностям психології краси; друга – емоційна – була спрямована на діагностику та розвиток естетичних емоцій та почуттів студентів; остання – продуктивна – спрямована на формування здатності до чуття форми та інших когнітивних компонентів естетичного сприйняття, що забезпечують пізнання лю-

диною світу у процесі спілкування, творчості, соціальної активності, професійної діяльності.

Програма була розрахована на 46 годин. Наступним завданням нашого дослідження була експериментальна перевірка ефективності запропонованої розвивальної програми. Для реалізації даного завдання нами був використаний наступний комплекс методик:

1) Методика діагностики соціального інтелекту Дж. Гілфорда, М. Саллівена [5];

2) Методика діагностики емоційного інтелекту Н. Холла [6];

3) Методика діагностики рефлексивності О.В. Карпова [3];

4) Методика діагностики рольової компетентності П.П. Горностая [2].

Розроблена програма реалізувалась із залученням 42 студентів факультету психології та соціології ХНПУ імені Г.С. Сковороди. До контрольної групи увійшли студенти, які не брали участь у розвивальній програмі (20 осіб).

Як ми зазначали вище, експериментальний вплив включав реалізацію розвивальної програми, яка складалася з трьох етапів: мотиваційного, соціально-перцептивного та естетично-перцептивного.

Для ефективного аналізу результативності запропонованої нами розвивальної програми до участі ми залучили студентів, показники соціального інтелекту, емоційного інтелекту, рефлексивності та рольової компетентності, які за результатами попереднього дослідження виявилися на середньому або нижчому за середній рівень. Перед реалізацією програми було встановлено відсутність статистично значущих відмінностей між контрольною та експериментальною групою за всіма показниками, що визначалися із використанням методик комплексу, який застосовувався у констатувальному дослідженні.

Після реалізації програми було проведено контрольне дослідження, яке показало позитивну динаміку характеристик соціально-перцептивної компетентності особистості майбутніх психологів, залучених до розвивальної програми. Застосування завдань розвивальної програми, свідчить про те, що студенти ЕГ стали характеризуватись високим рівнем соціального інтелекту, емоційного інтелекту, рефлексивності та рольової компетентності.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що у КГ не відбулося достовірних змін у становленні соціально-перцептивної компетентності особистості психолога.

Розглянемо динаміку розвитку зазначених показників у процесі впровадження розвивальної програми, представлену на рис. 1-4.

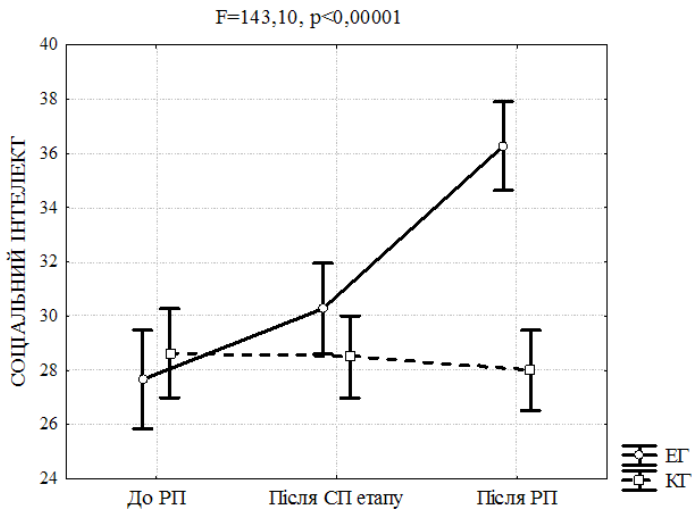

Рис. 1. Динаміка показників соціального інтелекту у студентів-психологів.

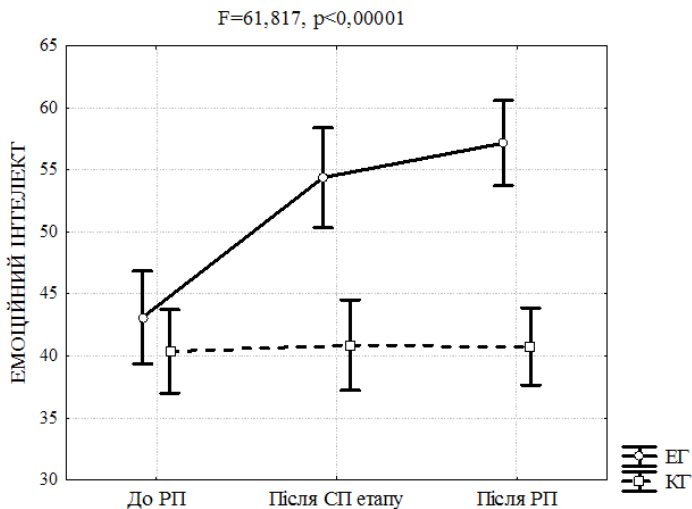

Рис. 2. Динаміка показників емоційного інтелекту у студентів-психологів.

З рис. 1 видно, що студенти EG після впровадження розвивальної програми почали виявляти вищий рівень соціального інтелекту. Показни-

ки соціального інтелекту продовжували зростати після завершення соціально-перцептивного етапу, метою однієї з стадій якого був розвиток соціального інтелекту. Включення студентів до естетично-перцептивного етапу має позитивний вплив на динаміку розвитку їх соціального інтелекту. Отже, участь в усіх етапах програми розвитку соціально-перцептивної компетентності особистості психолога спричинила розвиток соціального інтелекту особистості майбутніх психологів. Після участі у розвивальній програмі студенти почали більшою мірою виявляти навички розпізнавання прогнозування ситуацій соціальної взаємодії, розпізнання вербальної та невербальної експресії співрозмовника тощо.

З рис. 2 видно, що у студентів ЕГ показники емоційного інтелекту продовжували зростати навіть після завершення соціально-перцептивного етапу, метою однієї з стадій якого був розвиток соціального та емоційного інтелекту. Залучення студентів до естетично-перцептивного етапу має позитивний вплив на розвиток їх емоційного інтелекту, що можливо, досягається розвитком естетичних емоцій та почуттів. Таким чином, участь в усіх етапах програми розвитку соціально-перцептивної компетентності особистості психолога спричинила розвиток емоційного інтелекту особистості майбутніх психологів. Після участі у розвивальній програмі студенти почали більшою мірою виявляти навички розпізнавання емоційних станів співрозмовників, вміння здійснювати вплив на їх емоційну сферу, здатність регулювати власні емоції у процесі спілкування.

На рис. 3 зображено динаміку показників рефлексивності студентів контрольної та експериментальної груп протягом реалізації розвивальної програми.

З рис. 3 видно, що участь студентів в усіх етапах розвивальної програми є ефективнішою з позицій розвитку рефлексивності у структурі соціально-перцептивної компетентності майбутніх психологів. Майбутні психологи, які увійшли до експериментальної групи та були включені у весь цикл розвивальної програми, почали виявляти більшу рефлексивність, тобто здатність до розвитку власної самосвідомості (у тому числі і професійної) шляхом рефлексії у порівнянні зі студентами контрольної групи.

На рис. 4 подано результати динаміки показників рольової компетентності студентів-психологів. З рис. 4 видно, що залучення студентів до розвивальної програми спричинило зростання показників рольової компетентності, в той час як у студентів контрольної групи показники зазначеної здатності майже не змінились. Участь у програмі розвитку соціально-перцептивної компетентності спричиняє розвиток рольової компетентності, тобто здатності до оволодіння професійними ролями, розширення власного рольового репертуару та глибокого вживання у професійну роль.

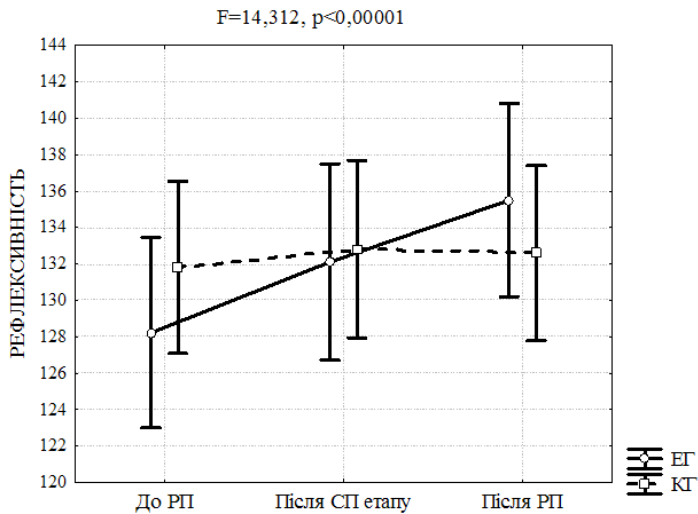

Рис. 3. Динаміка показників рефлексивності у студентів-психологів.

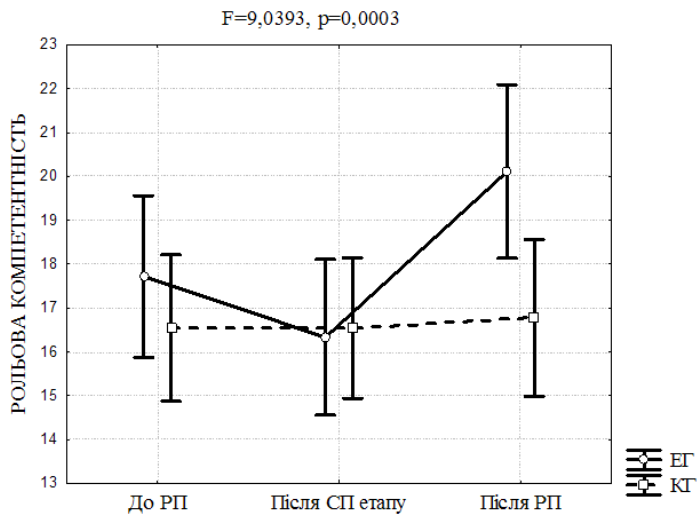

Рис. 4. Динаміка розвитку показників рольової компетентності студентів-психологів.

Висновки. З метою формування соціально-перцептивної компетентності особистості майбутнього психолога було створено розвивальну програму для студентів-психологів, подану мотиваційним, соціально-перцептивним та естетично-перцептивним етапами. Зокрема відзначено підвищення на статистично значущому рівні показників соціального інтелекту, емоційного інтелекту, рефлексивності та рольової компетентності.

Література

- 1.Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. / А.А. Бодалев. — М.: Изд-во Московского университета, 1982. — 200 с.
- 2.Горноста́й П.П. Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности: монография / П.П. Горноста́й. — К.: Интрепресс ЛТД, 2007. — 312 с.
- 3.Карпов А.В. Психология метакогнитивных процессов личности / А.В. Карпов, И.М. Скитяева. — М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. — 352 с.
- 4.Найчук В.В. Особливості естетичного сприйняття як особливої форми естетичної діяльності / В.В. Найчук // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. — Х.: ХНПУ, 2013 . — Вип. 45, Ч. II — С. 151-158.
- 5.Салливан Г.С. Интерперсональная теория в психиатрии / Салливан Г.С.; пер.с англ. — СПб.: Ювента; М.: КСП+, 1999. — 347 с.
- 6.Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. — М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. — 490 с.